

PRAVO I DIGITALNE TEHNOLOGIJE
Priredio: Dr Marko Carić, redovni profesor

LAW AND DIGITAL TECHNOLOGY
Edited by: Marko Carić, PhD, Full Professor

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Pravni fakultet u Novom Sadu
University Business Academy Novi Sad
Faculty of Law in Novi Sad

Novi Sad 2019.

Zbornik referata sa XVI Međunarodnog naučnog skupa
„Pravnički dani - Prof. dr Slavko Carić”
26. – 28. septembar 2019. godine u Novom Sadu,
u organizaciji Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu
Pravni fakultet u Novom Sadu

Izdavač:

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu,
Pravni fakultet u Novom Sadu
Geri Karolja br. 1, telefon: 021 400 – 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Recenzenti:

Dr Marko Carić, redovni profesor Emeritus dr Milorad Bejatović Akademik dr Vesna Vučković, redovni profesor	Dr Darko Golić, vanredni profesor Dr Predrag Mirković, vanredni profesor
Dr Mirjana Knežević, redovni profesor Dr Vladimir Medović, vanredni profesor	Dr Mirko Smoljić, vanredni profesor Dr Marijana Mladenov, docent Dr Jelena Stojšić-Dabetić, docent Dr Joko Dragojlović, docent
Dr Vladimir Kozar, vanredni profesor	

Za izdavača:

Dr Marko Carić, redovni profesor

Urednik:

Dr Marko Carić, redovni profesor

Štampa:

Štamparija FELJTON, Novi Sad

Tiraž: 80

ISBN
978-86-6019-103-0

Programski odbor:

Dr MARKO CARIĆ, redovni profesor | Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu, Dekan | Republika Srbija
Emeritus dr MILORAD BEJATOVIĆ | Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu | Republika Srbija

Dr MIRKO KULIĆ, redovni profesor | Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu, Rektor | Republika Srbija

Akademik dr MIODRAG N. SIMOVIĆ, redovni profesor | Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine | Bosna i Hercegovina

Dr DUŠANKA ĐURĐEV, redovni profesor | Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu | Republika Srbija

Dr MILENKO KREĆA, redovni profesor u penziji | Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu | Republika Srbija

Dr RODOLJUB ETINSKI, redovni profesor u penziji | Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Urednik Sekcije za međunarodno pravo Kopaoničke škole prirodnog prava | Republika Srbija

Akademik dr RADOVAN VUKADINOVIĆ, redovni profesor | Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci | Bosna i Hercegovina

Dr MIRJANA KNEŽEVIĆ, redovni profesor | Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet | Republika Srbija

Akademik dr VESNA VUČKOVIĆ, redovni profesor | Univerzitet "Adriatik" – Bar, Sudija Vrhovnog suda Crne Gore | Republika Crna Gora

Dr MILE MATIJEVIĆ, redovni profesor | Univerzitet za poslovne studije, Fakultet pravnih nauka, Dekan | Bosna i Hercegovina

Dr MIRKO SMOLJIĆ, vanredni profesor | Sveučilište Sjever, Varaždin | Republika Hrvatska

Dr SLAVOMIR RUDENKO | Pravni fakultet, Panevropski univerzitet u Bratislavi | Republika Slovačka

Dr IVAN BULATOVIĆ, profesor strukovnih studija | Beogradska poslovna škola – Visoka škola strukovnih studija, Nacionalni savet za visoko obrazovanje | Republika Srbija

Mr KAMENKO KOZARSKI | Predsednik Prekršajnog suda u Novom Sadu | Republika Srbija

MIROSLAV ALIMPIĆ | v.f. predsednika Višeg suda u Šapcu, Sudija Apelacionog suda u Novom Sadu | Republika Srbija

Dr ILIJA ZINDOVIĆ | Sudija Apelacionog suda u Kragujevcu | Republika Srbija

Organizacioni odbor:

Dr MARKO CARIĆ, redovni profesor - Predsednik Organizacionog odbora

Emeritus dr MILORAD BEJATOVIĆ

Dr ŽELJKO BJELAJAC, redovni profesor

Dr VLADIMIR MEDOVIĆ, vanredni profesor

Dr VLADIMIR KOZAR, vanredni profesor

Dr DARKO GOLIĆ, vanredni profesor

Dr PREDRAG MIRKOVIĆ, vanredni profesor

Dr MARIJANA MLADENOV, docent

Dr JELENA STOJŠIĆ- DABETIĆ, docent

Dr JOKO DRAGOJLOVIĆ, docent

Sekretar:

Dr MAJA SUBOTIN, docent

Dr Nenad Bingulac, docent

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu,
Pravni fakultet u Novom Sadu
e-mail: nbingulac@pravni-fakultet.info

Msr Tanja Praštalo, asistent

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu,
Pravni fakultet u Novom Sadu
e-mail: tanja.prastalo@pravni-fakultet.info

PROTIVPРАВНО KORIŠĆENJE RAČUNARSKOG PROGRAMA KAO AUTORSKOG DELA – KRIMINOLOŠKI ASPEKT I PREKRŠAJNA KAZNENA POLITIKA

Apstrakt:

Svakodnevni život ne može se zamisliti bez korišćenja računara i drugih modernih tehnologija, odnosno bez korišćenja mnogobrojnih programa ili aplikacija. S obzirom da računarski programi predstavljaju autorsko delo, često se javlja pitanje o zakonitom korišćenju istih. Autorsko delo predstavlja originalnu duhovnu tvorevinu autora koja je izražena u određenoj formi bez obzira na vrednost, namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja. Srbija je jedna od retkih država na području Evrope gde ova problematika nije upotpunosti zakonski ispraćena iako postoji kvalitetna zakonodavna osnova. Upravo na osnovu pomenutog, jedan od ciljeva rada je aktuelizacija ove problematike. Ovo istraživanje koncipirano je u nekoliko delova i to počevši od razmatranja i definisanja pitanja računarskog programa kao autorskog dela, po osnovu Zakona o autorskim i srodnim pravima R.Srbije. Zatim, posebna pažnja će se posvetiti kriminološkim aspektima ove problematike, ali i zakonodavnoj kaznenoj politici predviđenoj u već pomenutom Zakonu, a sve sa ciljem kako bi se ukazalo na značaj generalne i specijalne prevencije.

Ključne reči: računarski program, autorsko delo, prekršajna kaznena politika, kriminološki aspekt, piraterija

1. UVODNA RAZMATRANJA

Konstantan društveni razvoj u sveri informacionih tehnologija, pa donekle i tendencija stvaranja potpune virtualne zavisnosti čoveka čak i u svakodnevnim okolnostima, doveo nas je do toga da smo skoro u potpunosti zavisni od upotrebe

računara u privatne i poslovne svrhe počevši od međusobnog komuniciranja, korišćenja i pružanja usluga, ali upotreba je izražena i u sferama u kojima se računari koriste za raznodu, edukaciju, upravljanje savremenim vozilima i sl. Jasan značaj upotrebe računarskih sistema, u već spomenutim sferama života savremenog čoveka, dovelo je do toga da kao i mnoga druga tehničko i tehnološka dostignuća u istoriji čovečanstva, budu korišćena i izložena različitim vidovima zloupotrebe. Tendencija razvoja tehnologija, a samim tim i novih načina upotrebe računara i računarskih sistema sa nespornom uzlaznom skalom ima kao sekundarnu posledici razvijanje raznih oblika zloupotreba koji imaju uporedni razvoj sa novim tehnologijama, posebno kada one budu dostupne širem krugu korisnika. Potpuna prevencija nije moguća posebno imajući na umu dinamiku razvoja, a pod tim se podrazumeva ne samo zakonodavna prevencija već sveobuhvatna, iako je nesporno da se apsolutna bezbednost ne može postići. Jasno definisana je potreba razvijanja zaštite u tehnološkom (hardverskom i softferskom) ali posebno i u zakonodavnom pozitivno pravnom smislu.¹

S obzirom da su postoje razni oblici zloupotreba u ovoj sferi, koje je nemoguće obraditi u konciznom istraživanju, cilj ovog rada je da se fokusira na jedan segment koji nije dovoljno razmatran u naučnim krugovima, a koji se odnosi na pitanje protivpravnog korišćenja računarskog programa. Razni oblici programa (virusi, mobilne aplikacije... generalno software resenja) inicijalno ili iz određene modifikacije mogu biti korištene za razne oblike zloupotreba, ali može biti i „samo“ krišenje autorskih prava.

Opšte je poznato je da dobro edukovani pojedinci ili manje organizovane grupe nezakonito imaju mogućnost i znanje da pristupaju nekom važnom javnom ili privatnom računarskom sistemu, ili kućnim računarima, i to iz raznih pobuda (sticanje protivpravne imovinske koristi, razni oblici krađe podataka, narušavanje privatnosti, iz drugih niskih pobuda, krađe intelektualne sredine i sl.), a kako ovaj oblik savremenog kriminaliteta ne poznaje granice, posebno kada se zloupotrebe ili napadi na neki računarski sistem vrše preko interneta, potebno je imati svest o značaju prevencije.²

Iz dosadašnjeg izlaganja, može da se videti delimična kompleksnost ove problematike, te će se upravo zbog toga ovaj rad usmeriti ka razmatranju problematike protivpravnog korišćenja računarskog programa kao autorskog dela i to sa kriminološkog aspekta, ali i sa aspekta prekršajne kaznena politike.

1 Bingulac, N.(2016): Prekršajna odgovornost usled kršenja zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Regionalno naučno stručno savetovanje ZITEH-16, održano 3. juna 2016. godine, Beograd. Zbornik radova: „Zloupotreba informacionih tehnologija i zaštita”. Izdavač: Udruženje sudskih veštaka za informacione tehnologije, str.127.

2 *Ibid.*

2. POJAM AUTORSKOG PRAVA

Zakon o zaštiti autorskog prava je prvi zakonski zapis u Kraljevini Jugoslaviji, donet 1929. godine, a po uzoru propisa austrijskog, nemačkog i švajcarskog zakonodavstva, koji je već prvim članom propisao autorska dela i nosioce autorskog prava koji uživaju zakonsku zaštitu.³ Premda je autorsko delo kreacije fizičkog lica, novitet, to je pravna zaštita, možda i najznačajnije pitanje koje je neophodno normativno regulisati.

Vekovima unazad, imajući u vidu raznorazne pronalske, a naročito razvojem moderne tehnike i tehnologije, ukazala se i potreba njihovog normativnog regulisanja, u smislu definisanja izuma koje pravni sistem prepoznaje kao autorska dela, odnosno koja dela država priznaje kao autorska i vrlo bitno pitanje, a to je pitanje regulisanja pravne zaštite nosiocima duhovnih tvorevina, naročito u slučaju protivzakonitog, nelegalnog korišćenja autorskih dela.

Zakon o autorskom pravu⁴ koji je stupio na snagu 22. aprila 1978. godine prvi put uređuje pitanje računarskih programa u okviru autorskog prava, da bi važećim Zakonom o autorskim i srodnim pravima bila tačno definisana koja dela su autorska, odnosno koja autorska dela naše pravo prepoznaje i priznaje, te i njihova pravna zaštita koja nije upotpunosti ispraćena.

Naime, pojam autorskog prava usko je vezan za pojam intelektualne svojine.⁵ Intelektualna svojina je unikatna i ona je plod lične kreativnosti i inovativnosti, a podeljena je na dve kategorije, i to na industrijsku svojinu i autorsko pravo.⁶

Konvencija o osnivanju svetske organizacije za intelektualnu svojinu⁷, koja je potpisana 14. jula 1967. godine u Stokholmu, u članu 2 definisala je izraz „intelektualna svojina“ koja označava prava koja se odnose na književna, umetnička i naučna dela, interpretacije umetnika i interpretatora i izvođenja umetnika izvođača, fonograme i radio-emisije, pronalasku u svim oblastima ljudske aktivnosti, naučna otkrića, industrijske uzorke i modele, fabričke, trgovačke i uslužne žigove, kao i trgovačka imena i trgovačke nazive, zaštitu od nelojalne utakmice i sva druga prava

3 svako umetničko i književno delo izašlo prvi put u Kraljevini Jugoslaviji, književna i umetnička dela jugoslovenskog državljanina, bez obzira da li su izašla u Kraljevini Jugoslaviji ili u inostranstvu, ili uopšte nisu izašla i svako književno i umetničko delo stranog državljanina izašlo na srpsko-hrvatskom-slovenačkom jeziku izašlo u inostranstvo.

4 Zakon o zaštiti autorskog prava Kraljevine Jugoslavije („Službenom listu FNRJ“, br. 19/78, 24/86 i 21/90)

5 Misailović, M. (2009). Pojam, nastanak i razvoj autorskog prava. Zavod za udžbenik, Beograd. str.16

6 Prlja, D., Reljanović, M. i Ivanović, Z., (2012). Inrnet pravo. Institut za uporedno pravo. Beograd, str. 9

7 Uredba o ratifikaciji Konvencije o osnivanju svetske organizacije za intelektualnu svojinu („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, br. 31/72 i „Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 4/86 - dr. uredba)

vezana za intelektualnu aktivnost u industrijskoj, naučnoj, književnoj i umetničkoj oblasti. Dakle, žigovi, uzorci i modeli nisu pronalasci, ali su oblici industrijske svojine koji u našem pravu, kao i u nizu drugih zemalja, uživaju pravnu zaštitu.⁸ U međunarodnom i uporednom pravu termin pravo intelektualne svojine prihvaćen je kao zajednički naziv za pravo industrijske svojine i autorskog prava.⁹ Zajedničke karakteristike autorskog prava i industrijske svojine i prava intelektualne svojine su duhovne tvorevine i pravo tvorca, autora, na rezultate svog intelektualnog stvaralaštva, odakle i potiče naziv intelektualna svojina.¹⁰

U članu 2 stav 1 Zakon o autorskim i srodnim pravima deifinisao je autorsko delo kao originalnu duhovnu tvorevinu autora, izražena u određenoj formi, bez obzira na njegovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njegovu namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja njegove sadržine.¹¹ Autorsko delo se sastoji od dela i forme. Sama ideja kao i sama forma odvojeno ne mogu uživati zaštitu.¹²

Autorsko pravo (copyright) je zakonski koncept koji daje autorima i umetnicima kontrolu nad određenim načinima korišćenja njihovih dela u definisanom periodu vremena.¹³

Nosilac autorskog prava je fizička osoba – autor – koja je stvorila originalčnu intelektualnu tvorevinu (autorsko delo), koja ima originalnost i određenu formu.¹⁴ Radi obezbeđenja dokaza nosioci autorskog i srodnih prava mogu da deponuju primerke svojih dela i predmeta srodnih prava kod nadležnog organa.¹⁵ Nosilac (nosioci) prava na delo može da zabrani ili odobri: njegovo reprodukovanje u svim oblicima, uključujući štampanje i zvučne zapise, njegovp javmno izvođenje i saopštavanje javnmnosti, njegovo emitovanje, njegovo prevođenje na druge jezike, i njegovu adaptaciju.¹⁶

Tvorci duhovne tvorevine odlučuju da li će nekom licu ustupiti pravo korišćenja, raspolaganja ili umnožavanja autorskog dela, na koji period, uz koju

8 Carić, S., Vitez, M., Dukić-Mijatović, M., Veselinović, J. (2016). Privredno pravo. Univerzitet privredna akademija Novi Sad Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment. Novi Sad, str.263

9 Misailović, M. (2016). Autorska prava i njihova zaštita kod ugovora o izdavštvu. Univerzitet Privredna akademija.u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 18

10 Besarović, V. (2000). Intelektualna svojina, industrijska svojina i autorsko pravo.Čigoja štampa, Beograd, str. 23

11 („Sl. glasnik RS”, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012 i 29/2016 - odluka US)

12 Šuman, J. (1935). Komentar zakona o zaštiti autorskih prava i međunarodnih propisa, Beograd,

13 <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:4186/bdef:Content/get>, 18.06.2019. --- napisi ovde o cemu se radi tj.

14 Prlja, D., Reljanović, M. i Ivanović, Z., op.cit, str.11

15 Ibid

16 Prlja, D., Reljanović, M. i Ivanović, Z., op.cit. str. 12

naknadu, kao i druga pitanja od značaja, i to napismeno, upravo radi ostvarivanja pravne zaštite u sudskim postupcima, ukoliko jedna od ugovornih strana ne ispoštuje odredbe ugovora. Imajući u vidu dostupnost interneta kako preko mobilnog telefona, tako i slobodnim, odnosno otvorenim we-fe što u restoranima, ustanovama, čak danas i autobusima, avionima, većina ni ne sluti da preuzimanje (eng. download) određenih dokumenta ili aplikacija sa internet stranica može biti protivzakonito iako je dostupno na sajtovima.

2.1. Računarski program kao autorsko delo

Danas je nemoguće zamisliti svakodnevnicu bez korišćenja različitih ljudskih dostignuća što u smislu izuma prevoznih sredstava - putničkog motornog vozila, aviona, to i mašina koje su zamenile „čovekove ruke“, ali tako i računarskih programa koja su omogućala bržu proceduru naročito kada su u pitanju unosi podataka, izdavanje dozvola, vođenje različitih evidencija građana (npr. posl. broj predmeta u sudovima, zapisnici, različite evidencije građana od uplaćenih / neuplaćenih poreza, do unosa podataka u katastar nepokretnosti, studentske evidencije o položenim i nepoloženim ispitima.. itd.).

Ljudski um, duh i širina njegovohog intelektualnog stvaralaštva je ono što čini kolekvu i razvoj civilizacije.¹⁷ U čovekovojoj prirodi je da razvija svoje misli, ideje.

Naime, da bi se delo, odnosno pronalazak smatrao autorskim, neohodno je da bude originalna tvorevina, i to ne podrazumeva apsolutnu novost, već novi, subjektivni doprinos, kreativnost sa mogućnošću i na već postojećem otkriću.

Zakon o autorskim i srodnim pravima, u članu 2 stav 2 tačka 1 propisuje autorskim delom i računarske programe u bilo kojem obliku njihovog izražavanja, uključujući i pripremni materijal za njihovu izradu.

Računarski program predstavlja skup naredbi uobičajeno na programskom, odnosno računarskom jeziku. Za njegovo korišćenje nije neophodna posebna veština. Međutim, radnje koje prethode konačnom korišćenju određenog programa ili aplikacije su vrlo složene.

Programiranje u užem smislu predstavlja proces pisanja programa za računar.¹⁸ U širem smislu to je proces pripreme, razrade i pisanja programa radi rešavanja nekog problema na računaru.¹⁹ Specifičnost kod ove branše je u tome što lica koja osmisle određeni program ili aplikaciju, koja čak i ne mora biti računarsko rešavanje određenog problema, već primenljiva aktivnost u svakodnom životu

17 Damjanović, K., Marić, V. (2008). Intelektualna svojina – Drugo izdanje. Pravni fakultet UNION u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni Glasnik, str.17

18 Latinović, T. (2007). Osnove programiranja. Besjeda. Banja Luka, str.7

19 Ibid

lica²⁰, ne moraju da imaju završen fakultet samim time su većina stručnjaka iz oblasti IT-a samouka lica, a navedena branša više nije deficitarna na našem tržištu i u svetu.²¹ Zbog navedenog je preko neophodno sa pronalascima ispratiti i njihovu zakonsku zaštitu što nije jednostavno. Ipak, ne treba govoriti samo o zaštiti nosioca duhovne tvorevine, odnosno IT stručnjaka, već i korisnika. Da bi se određena aplikacija instalirala, većina istih traži pristup privatnoj sferi života lica koji želi da preuzme istu i to pitanjem: „Pritisnite dozvoli da bi aplikacija imala pristup Vašim fotografijama (lokaciji, kontaktima itd). Ovde se postavlja pitanje o razlogu prikupljanja podataka, zatim i o odgovornosti programera, ali i o zakonskoj zaštiti korisnika.

3. KRIMINOLOŠKI ASPEKT ZLOUPOTREBE RAČUNARSKIH POGRAMA

Računarske zloupotrebe čine jedan od najčešćih oblika kompjuterskog kriminaliteta, a po posledicama i najteže. U pravnom smislu zloupotrebom računarskih sistema na razne načine postiže se sticanje protivpravne koristi ne samo u softverskom smislu, već i kroz formu protivpravnog korišćenja usluga koje se sastoje u neovlašćenoj upotrebi kompjutera ili njegovoj ovlašćenoj upotrebi, ali za ostvarivanje neosnovane lične ili koristi nekog drugog lica.²²

Zatim, autori koji su se više bavili ovom problematikom ukazuju da pored pomenutog prilično je raspostranjena i forma ostvarivanja protivpravne imovinske koristi preko neovlašćenog pribavljanja informacija što se čini krađom podataka sadržanih u kompjuterskim sistemima, što je posebno karakteristično za internet korisnike, usled čega su krađe informacija postale mnogostruko veće, zbog ugroženosti i ličnih kompjuterskih fondova i integrisanih sistema.²³

Usled velike praktične mogućnosti koje je dostupna upotrebom računara i računarskih sistema i generalno informatička tehnologija, javljaju se i opasnosti od širenja i masovne upotrebe elektronskog prisluškivanja, krađe poslovnih i drugih tajni kao i različitih oblika intelektualne svojine, zatim ozbiljnog narušavanja privatnosti i drugih ljudskih sloboda i prava kao i ličnog integriteta a u poslednje vreme prisutna.²⁴

20 npr. aplikacije za merenja pređenih metara ili kilometara u toku dana, nedelje, meseca, društvene mreže kao instagram itd.

21 Navedeno iz razloga što svako lice koje ima ideju i zna da koristi programski jezik može da osmisli aplikaciju i patentira istu, bez da mu je neophodna diploma, licenca ili dozvola od strane državnog organa.

22 Bošković, M. i Marković, M. (2015), Kriminologija sa sudskom psihologijom, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, str. 303.

23 *Ibid.*

24 Milovanović, S. (1999), Savremene hartije od vrednosti, zloupotreba i pravna zaštita, Službeni list, Beograd, str. 99.

Načini korišćenja kompjutera i računarskih programa u kriminalnoj delatnosti su različiti i mogu se sagledavati kao objekt napada, kao sredstvo izvršenja, kao sredstvo za planiranje, prikrivanje kriminala, kao sredstvo prevare i dr.²⁵

Nužno je obratiti pažnju i na tipologiju kompjuterskih delikvenata.

Tipologiju kompjuterskog delinkventa, a po osnovu motiva i delikta, mogu se odrediti kao amateri ili profesionalni izvršioc. Ovde se radi o o osobama visoko motivisane za testiranje sopstvenih mogućnosti. U socijalno-psihološkom smislu je, najčešće, reč o nedelinkventnim, nenasilnim, socijalno prilagodljivim pojedincima. To su uglavnom mlađa lica, između sedamnaest i dvadeset pet godina, s predispozicijama praćenja tehnoloških napredaka u kompjuterskoj oblasti. U psihološkom smislu u pitanju su osobe prosečne i iznadprosečne inteligencije, sa svojstvima veštog, ambicioznog, narcisoidnog, mladog, visoko motivisanog tipa. Realni njihovi motivi su da imaju svest da mogu nešto da urade ali nije im za cilj posledica u smislu štete.²⁶

Kada se radi o profesionalnim izvršiocima to su osobe koje deluju kao individualci, u okviru kriminalne grupe ili kriminalnih organizacija. Njihovi motivi za izvršenje si nazirani na političkoj borbi (vršenje krivičnih dela špijunaže, sabotaze, terorizma), koristoljubivosti (poslovna i industrijska špijunaža, piraterija, krađe i prevare) i sl.²⁷

4. PREKRŠAJNA KAZNENA POLITIKA ZA PROTIVPRAVNO KORIŠĆENJE RAČUNARSKIH PROGRAMA PO OSNOVU ZAKONA O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA

Postoji više okolnosti koje su po osnovu Zakona o autorskom i srodnim pravima predviđene kao protivpravno korišćenje računarskih programa, pa su samim tim i prekršajno sankcionisane te radnje, ali pre nego što se detaljnije upustimo u pomenuto, potrebno je naznačiti da je zakonodavac predvideo da postoji pravo na npr. umnožavanje računarskih programa koje nije kažnjivo iako ima biće dela, ali za to moraju da postoje posebne okolnosti. Pravo na umnožavanje predviđa se član 20, već naznačenog Zakona, pa se pod tim predviđa da autor ima isključivo pravo da drugome dozvoli ili zabrani beleženje i umnožavanje svog dela u celosti ili delimično, bilo kojim sredstvima, u bilo kom obliku, na bilo koji trajni ili privremeni, posredni ili neposredni način. Kada je reč o računarskom programu, umnožavanjem smatra se i puštanje programa u rad na računaru.

Zatim, nužno je naznačiti da članom 46. zakonodavac predviđa da je dozvoljeno fizičkom licu da bez dozvole autora i bez plaćanja autorske naknade umnožava primerke

25 Videti: Bošković, M. i Marković, M, op.cit. str.298.

26 Milovanović, S, op.cit. i Bošković, M. i Marković, M, op.cit. str.312.

27 *Ibid.*

objavljenog dela za lične nekomercijalne potrebe²⁸, ali pomenute odredbe se ne odnose na računarske programe i elektronske baze podataka (isti član stav 3. tačka 5).

Zakonodavac predviđa članom 47. da ako je autorsko delo računarski program, dozvoljeno je licu koje je na zakonit način pribavilo primerak računarskog programa da, radi sopstvenog uobičajenog namenskog korišćenja programa, bez dozvole autora i bez plaćanja autorske naknade: 1) smešta program u memoriju računara i pušta program u rad; 2) otklanja greške u programu, kao i da vrši druge neophodne izmene u njemu koje su u skladu sa njegovom svrhom, ako ugovorom nije drukčije određeno; 3) načini jedan rezervni primerak programa na trajnom telesnom nosaču i 4) da izvrši dekompilaciju programa isključivo radi pribavljanja neophodnih podataka za postizanje interoperabilnosti tog programa sa drugim, nezavisno stvorenim programom ili određenom računarskom opremom, pod uslovom da taj podatak nije bio na drugi način dostupan i da je dekompilacija ograničena samo na onaj deo programa koji je neophodan za postizanje interoperabilnosti.

Precizira se da podatak koji je dobijen radnjom po osnovu tačka 4. ne sme se saopštavati drugima ili koristiti za druge svrhe, posebno za stvaranje ili plasman drugog računarskog programa kojim bi se povredilo autorsko pravo na prvom. Takođe zakonodavac predviđa da pomenutu radnju može izvršiti neposredno lice koje je na zakonit način pribavilo primerak računarskog programa ili drugo stručno lice koje radi po njegovom nalogu.

Kada se konkretno radi o kaznenoj politici, zakonodavac je predvideo novčanu kaznu za kršenje odredaba Zakona o autorskom i srodnim pravima u delu koji se odnosi na računarske programe.

Za privredni prestup kazniće se novčanom kaznom u iznosu od 100.000 do 3.000.000 dinara privredno društvo ili drugo pravno lice koje proizvede, uveze, stavi u promet, proda, da u zakup, reklamira u cilju prodaje ili davanja u zakup ili drži u komercijalne svrhe uređaje, proizvode, sastavne delove, računarske programe, koji su prevashodno konstruisani, proizvedeni ili prilagođeni da omoguće ili olakšaju zaobilaženje bilo koje efikasne tehnološke mere, ili koji nemaju drugu značajniju svrhu osim navedene u članu 208. stav 1. tačka 3.²⁹ Pomenuta kaznena odredba predviđena je članom 215. stav 1. tačka 3.

Zatim, za istu prethodno navedenu radnju za prekršaj preduzetnik kazniće se novčanom kaznom u iznosu od 50.000 do 500.000 dinara.

Za fizičko lice zakonodavac ne predviđa prekršajnu odgovornost po osnovu Zakona o autorskom i srodnim pravima.

28 Sa naznakom da se ne može isključiti primena člana 208. stav 1. tačka 4. i 5.

29 Član 208. stav 1. tačka 3: proizvodnja, uvoz, stavljanje u promet, prodaja, davanje u zakup, reklamiranje u cilju prodaje ili davanja u zakup ili držanje u komercijalne svrhe uređaja, proizvoda, sastavnih delova, računarskih programa, koji su prevashodno konstruisani, proizvedeni ili prilagođeni da omoguće ili olakšaju zaobilaženje bilo koje efikasne tehnološke mere, i koji nemaju drugu značajniju svrhu osim navedene

Nužno je još naznačiti da je predviđena i zaštitna mera koja se odnosi na to da predmeti izvršenja prekršaja i predmeti koji su bili upotrebljeni za izvršenje prekršaja biće oduzeti, a predmeti izvršenja prekršaja biće i uništeni.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kada se uzmu u obzir podaci koji su proizašli iz nekoliko sprovedenih studija od strane Business Software Alliance koje datiraju od pre par godina, a na osnovu kojih se vidi da 39 posto softvera instaliranog na računarima širom sveta imaju neki oblik tzv. piratske verzije ili se ne koriste u skladu sa licencom, jasno je o kojim razmerama problematike se ovde radi. Po istim podacima, u zemljama bivše SFRJ, procenti pomenute zastupljenosti su znatno veći, pa tako u Crnoj Gori, 76% softvera instaliranog na računarima nije lincencirano, zatim u Srbiji 67%, u Makedoniji 64%, u Bosni i Hercegovini 63%, u Hrvatskoj 51%, a u Sloveniji 43%.³⁰

Upravo na osnovu pomenutog proizilazi deo značaja ovog istraživanja. Ovi podaci nam ukazuju o stepenu zastupljenosti pomenute problematike, ali takođe nam dovode u pitanje preventivni karakter zakonodavne politike, posebno kada se uzme u obzir i postojanje krivične odgovornosti koje nije razmatrano u ovom istraživanju jer to i nije bio fokus.

Istraživanje i sagledavanje osnovne problematike ovog rada, a koje se odnosi na protivpravno korišćenje računarskog programa kao autorskog dela, koncipirano je u nekoliko delova i to počevši od razmatranja osnovnih segmenata koji se odnose na pojam autorskog dela, pa zatim i definisanja pitanja računarskog programa kao autorskog dela, po osnovu Zakona o autorskim i srodnim pravima R.Srbije. Poseban fokus ovog istraživanja je posvećen kriminološkim aspektima problematike rada, ali i zakonodavnoj kaznenoj politici predviđenoj u već pomenutom Zakonu, a sve sa ciljem kako bi se ukazalo na značaj generalne i specijalne prevencije. U poslednjem delu rada, tj. u zaključnim razmatranjima sublimirano je celokupno istraživanje.

Pored iznetog, autori ovog istraživanja iznose svoj stav u kojem smatraju da zakonodavna predviđanja i definisanja bića dela kao i radnje dela koja se odnose na protivpravno korišćenje računarskog programa kao autorskog dela adekvatna, što se isto odnosi i na kazneni politiku koja je predviđena pomenutim Zakonom. Predlog bi bio da se predvidi i kaznena politika za fizička lica za već predviđene okolnosti.

S obzirom da ne postoje dostupni podaci o primeni ovog Zakona, ne možemo se upustiti u razmatranje postizanja specijalne i generalne prevencije, pa samim tim i da li je predviđena kaznena politika zaista i adekvatna kao što smo prethodno izneli.

30 Henić, E. (2016), Interaktivno: Cijena softverske piraterije, preuzeto sa: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/interaktivno-cijena-softverske-piraterije>

Nenad Bingulac, PhD, Assistant Professor
*University Business Academy in Novi Sad,
Faculty of Law in Novi Sad*

Tanja Praštalo, LL.M., Teaching Assistant
*University Business Academy in Novi Sad,
Faculty of Law in Novi Sad*

UNLAWFUL USE OF COMPUTER SOFTWARE AS A COPYRIGHT WORK - A CRIMINOLOGICAL ASPECT AND A MISDEMEANOR PENAL POLICY

Abstract:

Everyday life can not be imagined without the use of computers and other modern technologies, or without the use of numerous programs or applications. Given that computer programs represent a work of authorship, there is often the question of the lawful use of them. The author's work represents the original spiritual creation of the author, which is expressed in a certain form regardless of the value, purpose, size, content and manner of expression, as well as the permissibility of public communication. Serbia is one of the few countries in Europe where this issue is not fully legally followed, although there is a good legislative basis. On the basis of the aforementioned, one of the aims of the work is the actualization of this issue. This research was conceived in several parts, starting with the consideration and definition of the issue of computer program as an auctions, based on the Law on Copyright and Related Rights of the Republic of Serbia. Special attention in this paper will be paid to the criminological aspects of this issue, as well as to the legislative penal policy envisaged in the aforementioned Law, with the aim of highlighting the importance of general and specific prevention.

Keywords: *computer program, copyright work, misdemeanor penal policy, criminological aspect, piracy*

L I T E R A T U R A :

1. Besarović, V. (2000). Intelektualna svojina, industrijska svojina i autorsko pravo. Čigoja štampa, Beograd.
2. Bingulac, N. (2016): Prekršajna odgovornost usled kršenja zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Regionalno naučno stručno savetovanje ZITEH-16, održano 3. juna 2016. godine, Beograd. Zbornik radova: „Zloupotreba informacionih tehnologija i zaštita”. Izdavač: Udruženje sudskih veštaka za informacione tehnologije, str.125-133.
3. Bošković, M. i Marković, M. (2015), Kriminologija sa sudskom psihologijom, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
4. Carić, S., Vitez, M., Dukić-Mijatović, M., Veselinović, J. (2016). Privredno pravo. Univerzitet privredna akademija Novi Sad Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment. Novi Sad.
5. Damjanović, K., Marić, V. (2008). Intelektualna svojina – Drugo izdanje. Pravni fakultet UNION u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni Glasnik.
6. Henić, E. (2016), Interaktivno: Cijena softverske piraterije, preuzeto sa: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/interaktivno-cijena-softverske-piraterije>
7. Latinović, T. (2007). Osnove programiranja. Besjeda. Banja Luka.
8. Milovanović, S. (1999), Savremene hartije od vrednosti, zloupotreba i pravna zaštita, Službeni list, Beograd
9. Misailović, M. (2009). Pojam, nastanak i razvoj autorskog prava. Zavod za udžbenik, Beograd.
10. Misailović, M. (2016). Autorska prava i njihova zaštita kod ugovora o izdavaštvu. Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
11. Prlja, D., Reljanović, M. i Ivanović, Z., (2012). Inrnet pravo. Institut za uporedno pravo. Beograd
12. Šuman, J. (1935). Komentar zakona o zaštiti autorskih prava i međunarodnih propisa, Beograd.
13. Uredba o ratifikaciji Konvencije o osnivanju svetske organizacije za intelektualnu svojinu (“Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, br. 31/72 i “Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/86 - dr. uredba)
14. Zakon o autorskim i srodnim pravima (“Sl. glasnik RS”, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012 i 29/2016 - odluka US)
15. Zakon o zaštiti autorskog prava Kraljevine Jugoslavije („Službenom listu FNRJ“, br. 19/78, 24/86 i 21/90)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

007.5:34(082)

**НАУЧНИ скуп Правнички дани проф. др Славко Царић (16 ;
2019 ; Нови Сад)**

Pravo i digitalne tehnologije : [zbornik referata sa XVI
Međunarodnog naučnog skupa "Pravnički dani prof. dr Slavko
Carić", 26-28. septembra 2019. godine u Novom Sadu] = Law and
digital technology : [proceedings of the 16th International Scientific
Conference "Legal Days Prof. Slavko Carić Ph.D.", September 26-28,
2019 in Novi Sad] / priredio, edited by Marko Carić. - Novi Sad :
Univerzitet Privredna akademija : Pravni fakultet, 2019 (Novi Sad :
Feljton). - 386 str. ; 24 cm

Tiraž 80. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija
uz svaki rad. - Rezime na engl. jeziku uz većinu radova.

ISBN 978-86-6019-103-0

a) Информације - Правна заштита - Зборници

COBISS.SR-ID 330571527